

Bosne 1463. u svjetlu tadašnjih kroničara”; “Bizant i Balkan”; Dubrovačko pomorstvo prije 1358. godine”; “O porijeklu Islama na Balkanu”; “Učešće zapadnog Balkana u pohodima Vladislav Jagielanskog protiv Turaka i političke konzekvence”; tiska mu se i studija “Benedikt Kotruljević - čovjek na granici dvaju svjetova i dvije epohe”.

Već naslovi tih radova (među drugima, koji se ne bave našom poviješću) svjedoče o izrastanju značajne ličnosti koja se u dalekoj (a opet nama bliskoj) Poljskoj bavi našom poviješću, s težištem na ekonomskoj povijesti i ekonomskoj misli što se tu stvarala prije 1500. godine. Analize koje provodi i objavljuje (i izvan Poljske) u uglednim edicijama svjedoče o rastućem interesu povijesne znanosti za hrvatsku povijest. Kako je hrvatska povijest bila u svjetskoj znanosti marginalizirana (sjetimo se samo kako je malo bilo rečeno o hrvatskoj povijesti u UNESCO-voj povijesti svijeta), to je dragocjen doprinos poljskih historičara upoznavanja svijeta s našom poviješću, koja se odvijala u granicama Zapadne Europe. Na toj se granici i stoljećima krvarilo, omogućujući gospodarski napredak Zapadne Europe.

U tom svjetlu, doprinose poljskih povjesničara (koji izdaju i nekoliko časopisa koji obrađuju povijest ovih naših krajeva, a manje-više redovito izlaze) valja iznimno cijeniti, a vjerojatno bi ih trebalo i potpomoći (stipendijama za rad u našim arhivima, razmjenom publikacija i profesora, češćim kontaktima itd.). Najnoviji prijevod knjige B. Kotruljevića držim značajnim doprinosom boljem upoznavanju svijeta s hrvatskom poviješću i našim dostignućima u znanosti. Stoga objavljeni rad Piotra Wrobela i J. Bonareka o našem B. Kotruljeviću predstavlja značajan korak u boljoj percepciji poljsko-hrvatskih odnosa koji valja posebno cijeniti.

Vladimir Stipetić

Zdenka Janeković-Römer, Maruša ili suđenje ljubavi. Bračno-ljubavna priča iz srednjovjekovnog Dubrovnika. Zagreb: Algoritam, 2007, 327 str.

Maruša Butko, udova Bratosaljić, anonimna je Dubrovkinja, kćer jednog dubrovačkog sko-rojevića iz 15. stoljeća, koja bi, da nije sreće arhivskog preživljenja i da nije uskrnuća po Zdenki Janeković-Römer, ostala dio naše zaboravljene prošlosti. A koji je razlog tog neočekivanog izlaska na svjetla pozornice nakon više od pet stoljeća anonimnosti? Razlog je zapravo banalan, ali za uši uvijek atraktivan, pa bi naša junakinja i da nam je suvremenica zacijelo dospjela na naslovnice žutoga tiska - Maruša je, naime, u isto vrijeme bila žena dvojice muškaraca.

Ovi najšturiji podaci o liku i djelu Maruše Butko nameću nam odmah mnoga pitanja: Što je to mala povijest? Koji je njezin smisao? U kojoj su korelaciji mala i velika povijest? Tko je zapravo Maruša Butko? Je li ona junakinja ili najobičnija preljubnica? U kojoj su korelaciji Maruša Butko i Zdenka Janeković? Zašto jedna cijenjena povjesničarka troši godine svoga rada da bi analizirala život jedne preljubnice? Jesu li Maruša i njezini ljubavnici ipak samo mamac na koji ćemo se uhvatiti? To su neka od pitanja na koja ova knjiga već u startu navodi na razmišljanje.

Velika povijest i mala povijest proporcionalne su velikoj stvarnosti i maloj stvarnosti. Što je velika stvarnost? Velika stvarnost je zapravo množina naših limita, ona je okvir u kojem se, htjeli to ili ne, moramo kretati, bez obzira lupali glavom u zid ili, pak, uspijevali amortizirati te udarce. Velika stvarnost je skup naših želja i naših nemogućnosti. Ona je nad nama, ali izvan nas, u njoj pokušavamo, uz malo sreće, živjeti neokrznuo. Mala je stvarnost, pak, skup naših dostignuća, mala stvarnost smo mi, ona je u nama, ona je ono što osjećamo i kako stvarno živimo.

Velika povijest nije ništa drugo doli bivša velika stvarnost! Zbroj promašenih projekata! Koji projekt velike povijesti na kraju nije ispao

promašen? Koji nije doživio svoj Waterloo ili Berlinski zid! Velika povijest je zapravo analiza elementarnih nepogoda, analiza destrukcije, analiza naše nemoći! Velika povijest je Adolf Hitler. Mala povijest su Pravednici među narodima. Velika povijest je Slobodan Milošević. Mala povijest je plač djece poginulih u Vukovaru, Srebrenici. Velika povijest je katastrofalni dubrovački potres 1667., mala povijest su oni osakaćeni koji jecajući izlaze ispod ruševina, raskrivaju ih i grade novog Svetoga Vlaha. Velika povijest prebraja umrle, mala povijest povija rođene. Velika povijest nas rastužuje, a u maloju su povijesti i naš smijeh i naše suze. Velika povijest je naš ćorsokak, a mala povijest je naš pokušaj da izidemo iz ćorsokaka.

I danas se velika povijest znade bahato podsmjehivati maloju povijesti, podcjenjivati je, držati je modnim trendom koji će proći. Jednako kao što se i velika stvarnost na svim stranama svijeta stalno podsmjehuje maloju stvarnosti. No, je li taj podsmjeh opravdan? Baš mala povijest učiteljica je života, ona nas uči kako preživjeti. Iz velike povijesti učimo na njezinim greškama, ali nas ona nije naučila kako ih ne ponoviti - nasuprot tome, mala nas povijest svojim dostignućima uči, mala nas povijest oplemenjuje.

I zato mislim da se Maruša Butko s punim pravom našla u središtu pažnje. I kao lik koji je iza sebe ostavio određeni trag i kao povijesna tema, ili pak kao povod nečemu drugome što nam je autorica pomoću tog lika htjela kazati.

No, unatoč svemu tome, intrigantna je ta veza između Maruše i Zdenke Janeković-Römer. Naime, tko je bar malo zagrebao po sjajnoj građi dubrovačkoga arhiva zna da se iza svake stranice kriju zanimljivi likovi, događaji, pojave - vrijedni istraživanja. A budući da Zdenka Janeković-Römer nije slučajni prolaznik kroz taj arhiv, već je u nizu godina pregledala veliki broj fondova, onjušila gotovo sve što dubrovački arhiv nudi - zašto je između toliko zanimljivih tema i likova izabrala baš Marušu? Odgovor, mislim, ne može biti jednoznačan, sigurno u sebi krije i racionalne i iracionalne momente.

Racionalni dio tog odgovora sazdan je u znanstveničkoj konstrukciji Zdenke Janeković-Römer. Osobina je dobrog interpretatora prošlosti da gotovo nagonski nanjuši zlatnu žilu, da iz detalja već na početku istraživanja shvati vrijednost izvora i dalekosežnost mogućih zaključaka koji će se na njemu temeljiti. Da zapravo iz oskudnoga prepozna istraživačku šansu, ugleda, vidi i predvidi mogućnost realizacije. Zdenka Janeković-Römer, koja je već svojim dosadašnjim knjigama, a posebno *Okvirom slobode*, pokazala visoke domete, dokazala da je sjajna analitičarka, povjesničarka suštine, povjesničarka kod koje se činjenice utapaju u smjesu i kao takve gube svoju jednostavnu prepoznatljivost, postaju nešto više od gole činjenice, Zdenka Janeković-Römer je u toj više od 200 strana ispisanoj sudskoj proceduri vidjela odličan razlog za analizu mnogostranog spleta odnosa u ljubavi, braku i društvu srednjovjekovnog Dubrovnika.

Iracionalni dio odgovora - a to je zapravo onaj nevidljivi razlog zašto se netko "zakači" za neku temu - dala nam je djelomično sama autorica u nekim svojim rečenicama o Maruši: "Zato jer je Maruša u jednom trenutku svog života neuspješno pokušala ići za svojim željama, protiv uobičajenih normi. Naivno se upustila u pokušaj da ima sve, u želji da zagriže život punim ustima. Vođena osjećajima, sama je pregovarala o braku. Htjela je odlučivati o svome životu." Maruša nije bila lutka koju razvlače čas jedan, čas drugi muškarac. Maruša nije bila žrtva situacije. Naprotiv, ona ju je stvarala. "Plivala" je u izrazito patrijarhalnoj situaciji, što joj, dakako, nije bila olakotna okolnost, pa se na prvi pogled može činiti da je bila žrtva, a muškarci glavni protagonisti. No, to je potpuno krivi dojam! Dojam koji nas često zavarava kad na crno-bijeli način promatramo odnose među spolovima u prošlosti - naglašavajući dominantnost muškarca i inferiornost žene, zaboravljajući pritom mnoge argumente koji će nam tu sliku poremetiti, od, primjerice, izrazito većeg mortaliteta muškaraca u trenutku kad se brani obitelj ili pritajene uloge žena kao uzročnika bratoubojstava, ili pak tamne brojke kad su u pitanju kaznena djela počinjena otrovom itd. itd.

Tako i Maruša na prvi pogled djeluje kao žrtva i patrijarhalnih odnosa i žrtva muškaraca u svom okruženju, od oca do svojih ljubavnika. No, netočno! Maruša je ta koja drži konce, ona je vladarica, a muškarci oko nje zapravo su lutke. Čak i vlastitome ocu, koji je u ta vremena imao presudnu ulogu pri izboru kćerina mladoženje, prebacujući mu da je sebičan i samo razmišlja o mirazu, a nije ga briga za nju, zloduhu i zlohudo proriče: “on će loše proći i imat će lošu godinu”.

Taj sindrom vladarice, žene koja “piše povijest”, koja vrti oko malog prsta nekoliko muškaraca, izaziva događaje, vjerujem da je to jedan izvor fascinacije kojemu Zdenka Janeković-Römer nije odoljela, kao što nije odoljela drugom izvoru fascinacije - silnim emocijama koje otkriva arhivska prašina, čija se erotičnost umnogostručuje sviješću da se razotkrivaju toliko stoljeća stare emocije. Kao strastvena povjesničarka i to povjesničarka-žena, Zdenka Janeković-Römer jednostavno nije odoljela, kako je sama napisala, “priči iz zbiljskoga života, punoj boja, zvukova i mirisa izgubljene stvarnosti”.

I koji je rezultat proizišao iz tih autoričnih strasti? Rezultat su zapravo tri knjige u knjizi! Knjiga o srednjovjekovnom braku i ljubavi, knjiga o ženi u renesansnom Dubrovniku i knjiga o Maruši. Ova knjiga ima tri razine koje se međusobno prepleću i po tome je konceptijski jedinstvena u našoj historiografiji. U takvoj koncepciji Maruša je doista samo povod, ostrašćeni povod koji daje ljepotu istraživanju, povod koji daje te zvukove i mirise izgubljene stvarnosti, ali suština ove knjige jest da kroz nju možemo osjetiti ozračje srednjovjekovnog Dubrovnik, osjetiti način promišljanja djevojaka, žena, ženika, očeva, crkvenih dostojanstvenika o univerzalnim stvarima, o onim stvarima o kojima s istom strašću promišljamo i danas. Taj pogled u povijest, u kojemu činjenica prestaje biti presudnom, a važnim postaje dojam - to je onaj suptilni pogled u povijest, to je onaj najplemenitiji dio male povijesti koji velikoj povijesti potpuno izmiče. Tko pročita ovu knjigu možda će tek sporadično saznati neku novu činjenicu o Dubrovniku koju ne bi mogao pronaći u

nekom već napisanom pregledu dubrovačke povijesti, ali će osjetiti ono što ni u jednom pregledu neće naći - osjetit će stari Dubrovnik iznutra, osjetit će strujanje kroz te zidine, ukazat će mu se film umjesto slike.

Pričom o Maruši Butko Zdenka Janeković-Römer je dokazala da vrhunski interpretacija prošlosti malu povijest čini velikom, tj. ne samo to. Dokazala je da je pri vrhunskoj interpretaciji svaka podjela izlišna, pa tako i podjela na malu i veliku povijest. Dokazala je da je povijesna znanost iznad modnih trendova, tj. da je zapravo kvaliteta interpretacije jedini ispravan modni trend. Dokazala je da je horizont povijesne znanosti vrlo širok i da zapravo nema granica, da nema male i velike povijesti, da je povijest jednostavno povijest. Knjigom o Maruši Zdenka Janeković-Römer kao iglom je u hrvatsku povijesnu znanost “ubrizgala” najbolja svjetska metodološka stremjenja, još jednom dokazala da je po svojoj interpretativnoj snazi sam vrh hrvatske historiografije, vrh koji prelazi hrvatske granice. Povijest kakvu nam piše Zdenka Janeković-Römer, po svojoj metodologiji, pristupu i inovativnosti u vrhu je europske historiografije.

Enad Vekarić

Žarko Muljačić, *Iz dubrovačke prošlosti*. Zagreb: Matica hrvatska, 2006., 308. str.

U izdanju Matice hrvatske u Zagrebu tiskana je knjiga *Iz dubrovačke prošlosti* Žarka Muljačića. Zapravo je riječ o zborniku radova koje je autor objavio u raznim časopisima u razdoblju od 1953. do 1995., a sada su objedinjeni u jednu cjelinu. On sadrži devetnaest članaka iz dubrovačke političke, pomorske, pravne, kulturne, književne i gospodarske povijesti.

Knjigazapočinjeradom “IstragaprotivJakobinaca u Dubrovniku 1797. godine” (str. 9-31). U jeku napoleonskih osvajanja krajem 18. stoljeća, dubrovački konzul u Beču Sebastian d’Ayala doznao je za pisma nekolicine dubrovačkih frankofila (Jakobinaca) koji su namjeravali surađivati s Napoleonom. Senat je odmah